

Brauch Magda

## Ady Endre örök múzsái

Léda

Ady és Léda kapcsolatának megítélése általában ellentmondásos. Vannak, akik csak az egyik vagy a másik, vannak, akik mindkét felet elítélik — ideillőbb kifejezéssel megítélik, megszólják, ha mai szemmel nem is, a maga idejében mindenképpen.

Valóban, száz évvel ezelőtt egy férjes asszonnyal félreérthetetlen szerelmi viszonyt folytatni és ezt ország-világ előtt hangoztatni — botrányszámba ment (persze, csak az utóbbi, hiszen titokban tartott hasonló viszony százszámra akadt akkor is). Márpedig Ady és Léda a közvéleménnyel dacolva „csakazértis”, fölszegett fejjel vállalták szerelmüket.

A költő 1903. szeptember 6-án Nagyváradon ismerkedett meg Diósyné Brüll Adéllal, aki csak látogatóban volt itthon, mert abban az időben férjével, Ödönnel Párizsban élt. A szép, okos és művelt úriasszony azonnal megtetszett a költőnek, és ezzel elkezdődött nyolc évig tartó szerelmük, úgy is mondhatnók, szerelmi háromszögük, mert a férj minden bizonnyal tudott mindenről. Az igazsághoz tartozott, hogy Diósy és Adél házassága inkább érdekből keletkezett. Az elszegényedő Diósy-család Ödön fia jól járt Brüll Adél hozományával, bár továbbra is kártyázott, adósságokba, homályos ügyekbe keveredett — ezért is menekült Párizsba. Ott azonban összeszedte magát, és amikor Ady még abban az évben meglátogatta őket, már szép négyszobás lakásban fogadta, és külön szobát biztosított számára. Így Ady egyszerre nyeri el élete első nagy szerelmét, és kap hozzá egy önzetlen jóbarátot is — éppen a férj személyében.

Ady és Léda kapcsolata mégis ellentmondásos volt: a költőt — talán tudat alatt — zavarta, hogy Léda-Adél nem volt hajlandó elválni, és így kapcsolatukra nemcsak a törvényen kívüliség, hanem az ideiglenesség tudata is rányomta bélyegét. Gyakran érezte, hogy szerelmük eleve halálra van ítéelve (*Héja-nász az avaron*). Talán ebből az érzésből adódik a két szerelmes fél állandó párharca, civódása és

---

---

kibékülése, az érzelem különös felfokozottsága, a társadalmon kívüliség szimbolizálása (*Lédával a bálban*).

Léda nem „könnyű kis nő”, hanem egyenlő fél volt ebben a kapcsolatban, és ezzel a más nőtípushoz szokott költőnek eleve számolnia kellett volna. Számolt is, de csak nyolc, túlfűtött szerelemmel teli év után. Ekkor jelenik meg a Nyugat 1912. március 16-i számában *Elbocsátó szép üzenet* című verse, amely költeménynek valóban nem mindennapi, de Lédával szemben bántóan igazságtalan. Ez a nagy múzsa akkor is mást érdemelt volna, ha Ady valóban megtalálja helyette „igazi” párját. De akkor még nem találta meg. Még nem Csinszka volt a hirtelen kiábrándulás oka.

Léda majdnem belehalt a megaláztatásba, és csak a — szintén felháborodott — férje tudta úgy-ahogy megvigasztalni.

A költemény után többé nem találkoznak, de a Lédához írott versciklusok örökbecsű kincsei a magyar irodalomnak.

## Bertuka

Az Ady életrajzát és életművét ismerők között köztudott, hogy a XX. század elejének legnagyobb tehetségű költő-forradalmára az első világháború és elhatalmasodó betegségének szomorú éveiben viszonylag kései házasságával vigasztalódott. Fiatal felesége, Csinszka, azaz Boncza Berta egy személyben volt múzsája és menedéke a recsegve-ropogva összeomló világban.

Nem véletlen tehát, hogy az akkor már „vénülő” kezű és szemű költő számára magát az életet, illetve a továbbélést jelentette a 19 éves, viruló szépségű lány, a „csucsai várkisasszony” romantikusnak mondható szerelme. De megfordítva, — a leány szemszögéből nézve ez a kapcsolat ha kételyeket nem is, de kérdéseket vet föl. Hiszen a Bertukának becézett szép és gazdag leányt igencsak körülrajongták a korban hozzá illő gavallérok, akikkel a kolozsvári báli idényekben és az „úri társaságban” ismerkedett meg. Sőt, az egyik fiatalember, egy frissen diplomázott mérnök, félig-meddig, titokban el is jegyezte (bár kapcsolatuk nyílt titok volt). Ismereteseek, mert fennmaradtak Bertukának a vőlegényhez és annak édesanyjához írott, forró érzelmekről tanúskodó levelei is.

Hogy is van ez?

Az egykori vőlegényjelölt, Lám Béla *A körön kívül* című sikeres regényének első részében tárgyilagos hangon tisztázza ezt a helyzetet. Ott közli a megőrzött leveleket is.

A két fiatal szerelme és jövője akadálytalanak, de mivel mindketten felülemelkedtek az akkori átlagon, kissé konvencionálisnak tűnik. Bertuka — aki Lausanneban nevelkedett — sokkal műveltebb volt leánytársainál, s bár őszintén szerelmes volt Lám Bélába, nehezen tudta elképzelni az egész életre szóló polgári környezetet,

amelybe bele kell majd illeszkednie. „Ifjú görög istenre várt” — írja róla a vőlegényjelölt —, „aki leszáll a fellegekből (...) és elragadja a társadalmon kívülségbe, ahol nincsenek megrögzött szokások, unalmas törvények”.

Maga a vőlegényjelölt is legalább ennyire határozatlan volt. Ő is „magasabbrendű lénynek” képzelte magát az átlagnál, s ezért húzta-halasztotta, évekkal ki akarta tolni a házasság megkötését.

Ady Endre — akivel Bertuka korábban Lausanne-ból egyszer már levelet vált, s akinek költészetét a szerelmespár nagyra értékelte — csak tisztelt, sőt bálványozott barátnak számított, de miután személyesen is megjelenik a csucsai kastélyban, Bertuka, azaz Csinszka (Ady nevezi így kedveskedve, a „csacsinszkából” alkotva a nevet) őt választja. Lám Béla szerint elindul „a lány tragédiája, aki elhamvasztja az ifjúságát, hogy megszülessen néhány verssor:

„Már vénülő kezemmel  
Fogom meg a kezedet.  
Már vénülő szememmel  
Őrizem a szemedet...”

„Érdemes volt-e?” — teszi föl a kérdést 50 évvel később az egykori vőlegény. „Ki tudná eldönteni. Mi több: a halhatatlan költemény vagy a halandó élet, amely inspirálta?”

Az olvasó, a magyar költészet számára biztosan így volt érdemes és Boncza Berta, alias Csinszka csak így válhatott egy lánglelkű költő örök műzsájává.

---

---

# Móricz Zsigmond szerelmei

## Az első feleség, Holics Janka, a méltó múzsa

Móricz Zsigmond szerint első felesége, Holics Janka nemcsak szerelmet érzett iránta házasságuk előtt, hanem az ismeretlen lehetőség, szerep is befolyásolta: író felesége lenni.

Pedig azokban az időkben — 1904-ben — a későbbi híres írónak csak többnyire sikertelen vagy igen gyenge visszhangot kiváltó — és gyöngén jövedelmező — próbálkozásairól beszélhetünk. Amikor Jankával Kispesten összeismerkednek és egymásba szeretnek, mindkettőjük jövője bizonytalan. Janka hozomány nélküli szegény leány tanítónői képesítéssel, de hol állástalan, hol éhbérért dolgozik, Móricz — szintén minimális fizetéssel — egy lapnál van alkalmazásban, és még népes családját is támogatnia kell. A várt siker egyre késik, csak saját tehetségében reménykedhet, de se rokonai, se barátai, se (volt) tanárai nem bátorították. „Sehol senki az egész világon, aki előtt megértem volna egy szál gyufát, amelyből láng lobbanhat ki” — vallja később az író.

Egyedül Janka bízott benne, az a lány, aki — korának nőtípusaival ellentétben — komoly volt, iskolázott, művelt, az íróval szellemileg egyenrangú. „És engem inspirált. Neki írtam, rá gondoltam, előtte produkáltam magam... Most már igen, már megvolt az élettársam, aki ugyanúgy rá fog szólni egy életet arra, hogy nagy író legyek, mint én” — írja 1925. január 5-én, házasságuk huszadik évfordulóján feleségéhez szóló levelében.

Holics Janka valóban a XX. század első felében legnagyobbak tartott magyar prózaíró méltó múzsája volt, több híres művének ihletője. Pedig a 20 év múlva keletkezett levél megírásának idejében házastársi kapcsolatuk már lazulóban volt. A férj és feleség alaptermészete közötti áthidalhatatlan különbség — a férfi „nagyvonalú” költekező, az asszony minden garashoz ragaszkodó típus — lassan felőrli a nagy szerelmet. De hozzájárult ehhez az írónak a szép színésznő, Simonyi Mária iránt fellobbant új érzelve is, ami Janka előtt sem maradhatott titok. A választásra képtelen, két malomkö között őrlődő férj típusát — melyet több nagy regényében megrajzolt — önmagáról mintázhatta a mester.

Janka néhány féltékenységi jelenet után úgy döntött, hogy félreáll férje útjából. „Míg én élek, addig maga nem tud szabadulni attól, hogy adósa valakinek és azt az adósságot miattam nem törleszheti le” — így kezdi józan hangú búcsúlevelét, melynek megírása után önkezével vet véget életének 1925. április 2-án.

---

---